

Історія

«Завжди напружено, бо завжди – проти течії»

Ці рядки з вірша «Біографія» чи не найкраще відображують девіз життя їх автора Євгена Маланюка – вічного вигнанця, який пережив дві хвилі еміграції, поета, що створив свою історіософську концепцію України як степової Елади. Лютий став місяцем початку і кінця для Маланюка: народився він 1 лютого 1897 р. на Херсонщині, а помер 16 лютого 1968 р. у далекому Нью-Йорку. А ще, за словами його близької знайомої Наталії Лівницької-Холодної, «лютий був для нього місяцем розчарування в коханні».

Дитячі та юнацькі роки промайнули в дружньому родинному колі. За словами самого поета, «родина була не зовсім звичайна, хоч, може, типова для степового півдня. У лінії батька були чумаки, ослі заporожці, хоч засновки роду, найбільш правдоподібно, прийшли із Покуття. Мати була дочкою військовика із сербських осадчих», і далі у спогадах значав: «матері я завдячую дві речі: серце і мистецтво. Батькові – життєву свою невдачу... З батька мого був „інтелігент“, що, всупереч всім обставинам і спокусам, залишився національним до кінця, не зрадивши ні свого роду, ні своєї раси». Так само і Євген ніколи не зраджував свого народу чи то на рідній землі, чи далеко за її межами.

Є. Маланюк – учасник I Світової війни. З початком Української революції служив в Армії Української Народної Республіки (УНР). Після поразки українських сил у війні з більшовиками 21 листопада 1920 р. він разом з іншими інтернованими військовими Армії УНР опиняється на довгі три роки в польських таборах. «Безнадійно імлістий листопадовий день над Збручем. День, коли армія, згідно з якимсь там параграфом „міжнародного“ права, віддала зброю, – згадував Маланюк. – Було щось несамовито страшне в тім добровільнім роззброєнні, щось значно гірше від звичайного озброєння покoпаних і щось дуже близьке до страшної процедури леґрадації вояка. Це був символ як би прилюдного позбавлення народу його мужескості. І – що найстрашніше – вояки у більшості своїй були свідомі справжнього сенсу події: якийсь юнак плакав вголос, не стидуючись, як жінка; хтось, гарячий і лихий на все, – дзвінко ламав гнучку крицю і з прокльонами кидав уламок в Збруч; хтось побожно цілував святе залізо, прощаючись з ним, як з нареченою».

▲ Є. Маланюк з дружиною Богумілою та сином Богданом у Кунштаті (Чехія, 1940-і роки). взято із сайту видання «Україна молода»

Серед української молоді у Празі Маланюк звернув увагу на Наталію Лівницьку, яка теж робила перші поетичні кроки. Наталія, на той час студентка Карлового університету, дочка Андрія Лівницького – голови Уряду УНР, не сприймала залишання Євгена серйозно. Як вона пізніше згадувала, її почуття до Маланюка були зовсім іншого характеру: «...він був страшенно закоханий, але я нічого до нього не почувала. Я була дурна, думала, що з поетами можна приятелювати, і можливо, дала йому привід думати, що я теж відповідаю тим самим. Він передусім був старший від мене, був уже знайомий поет, а для мене поет – це була якась вища істота. Ми з ним були дуже близькі. Він постійно приїздив до Праги, ми щільними днями ходили і оглядали все. І врешті, коли він побачив, що у мене роман з Холодним (Петро Петрович Холодний – художник, прим. авторки), то образився, навіть написав вірша: На могилу прийде Наталочка, може, певно, з Холодним, не сама».

Дійсно, нерозділене кохання глибоко вразило чоловіка. І багато хто з його знайомих згадував, що одруження із Зоєю Равич 1925 р., теж емігранткою з Полтавини, було спробою позбутися почуттів до Лівницької. Тому і шлюб був недовгим. Після завершення навчання в Українській господарській академії 1929 р. Маланюк розлучається і повертається до Варшави.

У Польщі він поринає у творчість, входить до літературного угрупування «Танк», співпрацює з Оленою Телігою та нетривалий час із Дмитром Донцовим. У Варшаві він знаходить не тільки роботу за фахом, але і нове кохання. Його другою дружиною стає співробітниця чеського посольства – Богуміла Савицька. У подрузі 1933 р. народжується син Богдан. Та сімейне щастя тривало недовго. Після початку II Світової війни Євген залишається у Варшаві, працює там, де тільки може знайти роботу. Богуміла з сім'єю повертається до Польщі.

Роки в польських таборах для інтернованих стали випробуванням не тільки для тіла, але й духу. Умови життя важко було назвати людськими: навколо антисанітарія, хвороби, недоїдання. Та це його не зупиняє. Разом з такими ж молодими і талановитими однодумцями він засновує в таборі міста Каліша літературно-мистецьке товариство «Веселка» та видає протягом 1922–1923 рр. однойменний журнал. На його сторінках Євген Маланюк, Юрій Дараган, Михайло Селенгій та інші колишні військові Армії УНР публікують свої твори, присвячені в основному недавнім подіям національно-визвольних змагань та роздумам про майбутнє України.

Тема боротьби за власну державність, переосмислення історії України і долі «втраченого покоління» вигнанців-емігрантів стають основними у творчості Є. Маланюка міжвоєнного періоду. А розкривається талант Маланюка-поета в Чехословащині, куди він

Історичний календар лютий

3 лютого 1991 р. помер у Дарбі (Великобританія) Семен Левченко (1896–1991) — військовий, письменник. Під час національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. воював у лавах Армії Української Народної Республіки. Від 1920 р. перебував у таборі для інтернованих військових у Каліші в Польщі. Через багато років, живучи на еміграції, він описав події національно-визвольних змагань в історичній повісті «За волю і державу».

5 лютого 1926 р. народилася в Києві Віра Ворскло (1926–2013) (справжнє ім'я — Юлія Триріг) — письменниця, перекладач, літературний критик, член Об'єднання українських письменників «Слово». Родина Трирігів 1951 р. виїжджає до Канади. Вищу освіту Юлія здобуває у США та Канаді. І саме за океаном розкривається повною мірою талант письменниці. Псевдонім «Віра Ворскло» пішов від назви річки, на берегах якої пройшло її дитинство. Основні мотиви творчості присвячені рідній мові та культурі. Ім'я Віри Ворскло до 1991 р. було невідоме на Батьківщині. На початку 1990-х вона за власний кошт розіслала

переїжджає 1923 р. Тут він здобуває фах інженера-гідротехніка в Українській господарській академії в Подебрадах.

У Чехословащині він заявив про себе як про одного з найяскравіших представників т.зв. «празької школи», коли 1925 р. вийшла збірка поезій «Стилет і стилос». Що це за символи? Стилет — холодна зброя, кинджал — символ боротьби за волю, за ідеали. А стилос — палочка для писання в давнину — інструмент фіксування думки та краси, символ мистецтва. Проте мирний стилос у руках поета стає стилетом. Загалом за життя Маланюка вийшло 11 збірок поезій.

У 1920-ті рр. життя в середовищі молодих українських емігрантів у Чехословащині вирувало. Захопив цей вир і Маланюка. Він навчається, пише вірші, публікується в численних емігрантських виданнях, розмірковує над минулим та майбутнім України і шалено захожується.

всім обласним та іншим великим бібліотекам України свою «Ладу».

10 лютого 1940 р. розпочався перший етап депортації населення із Західної України. Після включення цієї території у вересні 1939 р. до СРСР почалася радянська крау. Першою складовою політики радянської та справжньою трагедією для населення стала депортація. Для комуністичної влади депортації були засобом політичного переслідування та адміністративного покарання. У ході акції, що розпочалася 10 лютого 1940 р., на Сибір, Казахстан та північні райони СРСР насильно вивезено майже 220 тис. українців і поляків. На підготовку до виселення давали годину. Брати з собою дозволялося тільки одяг, взуття, продукти харчування на один місяць. Перевозили людей у товарних вагонах під озброєною вартою.

У ніч з 12 на 13 лютого 1924 р. у львівській в'язниці вбито Ольгу Басараб (1889–1924) — громадську і політичну діячку. Польська поліція 9 лютого здійснила обшук у помешканні, яке винаймала О. Басараб з другою. За звинуваченням у шпигунстві її ув'язнили. Допити тривали кілька днів. Останні відбулися пізно ввечері 12 лютого. А наступного ранку О. Басараб знайшли повішеною в камері. Факт смерті намагалися приховати. Згодом її тіло таємно поховали. Українська громадськість була обурена такою ситуацією. І на

вої війни Євген залишається у Варшаві, працює там, детілки може знайти роботу. Богуміла з сином шораз частіше виїжджає до Праги. Маланюк 1944 р. вдруге змушений емігрувати. Деякий час перебуває у Ді-Пі таборі (табір для переміщених осіб) у Регенсбурзі (Німеччина). Такий стан справ не міг сприяти щасливому сімейному життю. Подружжя розстається. А далі знову еміграція до США, нещодавня праця інженера та нові творчі пошуки.

Цікаво, що доля постійно «зштовхувала» Маланюка та Лівивицьку. У 1930-ті рр. вони обоє жили у Варшаві, входили до літературного угруповання «Танк». Після II Світової війни з різницею у рік (Маланюк — 1949 р., а Лівивицька-Холодна — 1950 р.) переїжджають до США й оселяються поблизу Нью-Йорка. Їх творчі та життєві шляхи постійно переплітаються. Невідомо, чи й надалі кохав Маланюк Лівивицьку. Якшо й так, то без будь-якої надії на взаємність. Так і помер на самоті холодного лютого дня 50 років тому. ■

дев'ятий день після трагедії польська поліція озвучила свою версію подій: ніби Ольга Басараб вчинила самогубство. Під тиском громадськості розпочато слідство. А наприкінці лютого тіло О. Басараб перепоховали на Янівському цвинтарі за участі кількох тисяч львів'ян і кількохсот поліцейських.

25 лютого 1964 р. від серцевого приступу у власній майстерні в Нью-Йорку помер Олександр Архипенко (1887–1964) — скульптор, художник, один з основоположників кубізму в скульптурі. О. Архипенко докорінно змінив уявлення про скульптуру, вніс у неї моделювання простору, застосував зігнуті площини, використовував нові матеріали (скло, метал, дерево, пластмасу), поєднав малюнок зі скульптурою. Він першим почав експериментувати з ідеєю динамічного простору. Коли ж простір починав переважати над матерією, скульптура у традиційному розумінні перестала існувати. За це його називали гнієм. Художню освіту здобув у Київському художньому училищі. А вже 1906 р. організував у Києві першу виставку своїх творів. Через два роки О. Архипенко переїжджає до Парижа, де 1910 р. відкриває власну школу. А 1923 р. оселяється у США, засновує школу пластики в Нью-Йорку, викладає в Чиказькій школі індустріальних мистецтв. ■

Сторінку підготувала Олена ГУМЕНЮК